

Düşünce Dünyasında
Türkiz
ULUSAL HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

DÜŞÜNCE DÜNYASINDA TÜRKİZ

Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year: 15 • Sayı/No: 1 • Nisan/April 2024

ISSN: 1309-601X

AKTİVİZMDEN İDEOLOJİYE YA DA İDEOLOJİDEN AKTİVİZME: TARİHSEL SÜRECİ VE KIRILMALARIYLA FEMİNİZM

*From Activism to Ideology or from Ideology to Activism: Feminism in
its Historical Process and Ruptures*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı,

Mervebahadir2242@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1963-1414

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 24.03.2024

Kabul Tarihi: 24.04.2024

DOI: 10.59281/turkiz.1457973

Kaynak göstermek için:

Bahadır, M., (2024). Aktivizmden İdeolojiye ya da İdeolojiden Aktivizme: Tarihsel Süreci ve Kırılmalarıyla Feminizm.

Düşünce Dünyasında Türkiz, 15(1): 133-151.

İletişim / Contact

29 Ekim Caddesi 2654. Sokak No: 1 Gölbaşı-Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 460 1779 • Faks: +90 312 460 1789

www.tasav.org • iletisim@tasav.org • turkiz.dergi@tasav.org

AKTİVİZMDEN İDEOLOJİYE YA DA İDEOLOJİDEN AKTİVİZME: TARİHSEL SÜRECİ VE KIRILMALARIYLA FEMİNİZM

*From Activism to Ideology or from Ideology to Activism:
Feminism in its Historical Process and Ruptures*

Merve BAHADIR

Bilim Uzmanı,
Mervebahadir2242@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1963-1414

Özet

18. yüzyıldan başlayarak özellikle Aydınlanma sonrasında kadınların toplumsal hayattan dışlanmasına karşı bir mücadele alanına işaret eden feminizm bu yönüyle hem bir ideolojiyi hem de bir aktivizmi ifade etmektedir. 19. yüzyılın başlarından itibaren erkeklerle eşit koşullara sahip olmak için siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki ve idari pek çok alanda güçlenen feminizm, tarihsel gelişim süreci içerisinde kendini oluştururken, farklı düşüncelerden, kuram ve ideolojilerden de etkilenmiştir. Bunun yanında kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yöntemlerde değişiklik yaşanması, feminizmin içerisinde farklı gelenekleri ortaya çıkarmıştır. Fakat bakış açılarının farklılık göstermesine rağmen bazı ortak konular hakkında da hemfikir olmuşlardır. Bu çalışmada feminizm, ideolojik açıdan analiz edilmiş, feminizmin farklı gelenekleri ortak konular etrafında açıklanarak bütüncül bir perspektifle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Metin bu anlamda feminizmin temel kavramlarını ve tarihsel süreçteki kırılmalarını ortaya koymayı amaçlamakta ve bunu yaparken de yöntem olarak literatür taraması ile ideolojinin kendi içerisindeki kırılmalar ekseninde de karşılaştırmalı analizden yer yer faydalanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminizmin Tarihsel Gelişimi, Feminist Gelenekler.

Abstract

Starting from the 18th century, especially after the Enlightenment, feminism, which points to a field of struggle against the exclusion of women from social life, expresses both an ideology and an activism. Since the early 19th century, feminism, which has gained strength in many political, social, economic, legal and administrative fields in order to have equal conditions with men, has been influenced by different ideas, theories and ideologies while forming itself in the historical development process. In addition, changes in the methods for achieving equality between men and women have led to the emergence of different traditions within feminism. But despite the differences in their perspectives, they also agreed on some common issues. In this study, feminism was analyzed from an ideological perspective, and different traditions of feminism have been explained around common issues and tried to be presented with a holistic perspective. In this sense, the text aims to reveal the basic concepts of feminism and its ruptures in the historical process. In doing so, it makes use of a literature review as a method, as well as comparative analysis by addressing the ruptures within the ideology itself.

Keywords: *Feminism, The Historical Development of Feminism, Feminist Traditions.*

Giriş

Kadın-erkek ilişkisinin çözümlenmesi noktasında bir iktidar-güç mücadelesi mevcuttur. Feminizm bu ilişkiyi irdeleyen bir ideolojidir. Antik Yunana kadar köklerini götürmek mümkün olsa da feminizmin düzenli ve toplumsal manada ön plana çıkması 19. yüzyıl itibariyle gerçekleşmeye başlamıştır. 21.yüzyıla kadar sürekli olarak gelişen, değişen bir dinamik yapıya sahip olmuştur. Kadının toplumdaki yerini ataerkil (patriyarkal) bir yapının belirlenmesine karşı olarak ortaya çıkmış ve ilk başta siyasal hak talepleri dikkat çekmiştir. Daha sonraki zamanlarda değişen şartlar ve konjonktürlere göre hak ve taleplerde değişiklikler yaşanmıştır. Bunun yanında kadın algısı da yeniden dizayn edilmiştir.

Bu çalışmada, feminizmin kavramsal kökeni ve tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu evreler açıklanacaktır. Bu süreçte kadının nasıl konumlandığı, feminizmin bu bağlamda temel amacının ne olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Feminizm içerisinde temel tartışma konularının neler olduğu paydasında feminizm gelenekleri izah edilecektir. Ayrıca feminizm geleneklerinin ayrı ayrı fikir dünyaları açığa çıkarılacaktır. Feminist geleneklerin verdikleri mücadelelerde hangi teoriden, bakış açısı ya da kuramdan etkilendikleri, içerdikleri görüşler bağlamında anlatılacaktır. Kadın-erkek ilişkilerinde cinsiyetin ve ataerkilliğin (patriyarkal kültürün) toplumlardaki konumlandırılmaları paralelinde sundukları çözümler değerlendirilecektir. Feminizmin ülkemizdeki algısı ve kısaca tarihsel olarak geçirdiği süreçler izah edilerek feminizme bilimsel bir bakış sağlanmış olunacaktır.

1. Kavram ve Köken Olarak Feminizm

Siyasal anlamda feminizm kavramının öne çıkması 20. yüzyıla denk gelmiştir ve 1960'lı yıllardan sonra günlük dilin bir parçası haline almıştır. Fakat kavramın köken olarak ortaya çıkışı geç bir döneme denk gelmesine karşın, feminist görüşleri eski Yunan ve Çin medeniyetlerine kadar götürmek mümkündür (Heywood, 2015: 239).

Feminizm Latince kadın anlamına gelen 'femine' kelimesinden türemiştir. Nispeten geniş bir tanımlama yapmak gerekirse feminizm, kadın erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir harekettir. Kadın ile erkek arasındaki ayrımcılığa karşı durmanın yanı sıra cinsler arasındaki eşitliğe vurgu yapmış, erkek merkezli dünyayı sorgulamış ve kadınların bu anlamda yerini tayin etmede çeşitli çözümler sunmuştur. Feminizm, baskı altına alınmış, kamusal alanlardan dışlanmış, toplumsal anlamda ikincil konuma itilmiş tutumlara karşın, kadınların haklarının savunuculuğunu üstlenme iddiasında bulunmuştur. Feminizm, sözü geçen tutumların tam aksinin olması gerekliliği üzerinde duran bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bu anlamda kadın

erkek arasındaki eşitsiz tutumlara karşı tutum ve hareketler içinde gelişmiştir. Kadınların özgürleşmesini, baskıların engellenmesini, toplumsal anlamda erkekler ile eşit haklara sahip olmayı içinde barındıran bir düşünce şeklinde ilerlemiştir. Feminizm, kadın erkek arasındaki tüm ayrımcı yaklaşımların ortadan kaldırılması yolunda düşünceler üretmiş, çözümler sunmuş ve kendi içinde farklı gelenekler oluşturmuştur (Taş, 2016: 165-166).

Feminizmin bir ideoloji olarak ortaya çıkışı 17. yüzyıl İngiltere'sinde gerçekleşmiştir. Feodalitenin sona ermesi ve sonrasında kapitalizmin gelişmesi ile yeniden dizayn edilen toplumsal hayatta dışlanmış orta sınıf kadınların mücadeleleri ile ilk olarak kendini göstermiştir. Geleneksel toplumsal hayatta aile hayatı incelendiğinde, kadın aslında yaşamın ve üretimin merkezi konumundaydı. Bu anlamda kadın ile erkek arasında, statü belirleyecek derecede farklar söz konusu değildi. Fakat sanayileşme ile birlikte ailenin, kadın ve erkeğin konumu ve fonksiyonlarında değişiklikler olmuştur. Özellikle üretim fonksiyonu ile erkekler kamusal alanda belirleyici olmuşlardır. Ailenin eğitim fonksiyonu çocukları kapsamış ve kamusal alana bir şekilde dâhil edilmiştir. Böylelikle kadınlar, aile içinde kalmış ve özel alana hapsedilmişlerdir. Sanayi devrimi ile ekonomik faaliyetlerin değişmesi beraberinde toplumsal anlamda da bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişikliklerden özellikle ikisi kadınlar için bazı eşitsizlikler barındırmaktaydı. İlki, üretimin merkezinde bulunan ailenin bu fonksiyonunu kaybetmesidir. Bu durum kadınların üretimden çekilmesi anlamını taşımaktaydı. Aile, artık özel alanı temsil etmekte idi ve kadın da bu alana dahil edilmişti. Kamusal alanda kadına yer verilmemiş ve üretim noktasında kadının yok sayılması söz konusu olmuştu. İkincisi ise, kamusal alana dahil olan erkekler vatandaşlık hakkı, seçme seçilme hakkı gibi haklar elde ederek hukuksal ve siyasi bir varlık haline gelmiştir. Bu haklar kadına tanınmamıştır. Bu yönüyle de ilk feministler siyasal haklar elde etme talepleriyle mücadele vermişlerdir (Çaha, 2010: 560-562).

2. Feminizmin Tarihsel Süreçte Gelişimi

Feminizm tarihsel süreç olarak temelde üç kronolojik dalga halinde oluşup gelişmiştir. Feminizmin ilk ortaya çıkışı olan 19. yüzyıldan itibaren 21. yüzyıla kadar bu üç tarihsel dalga kendini ortaya koymuştur. Feminizmin gelişiminde üç dalga olarak değerlendirilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bazı eylemsel, fikri ve ideolojik yaklaşım algılarının farklı olması bunda etkilidir. Ayrıca feminist grupların zaman içerisinde farklı talep ve arzularının olması da bu süreci geçirmelerinde etkili olmuştur (Taş, 2016: 166).

2.1. Birinci Feminist Dalga

19. yüzyılın sonlarından itibaren belirginleşmiştir. Burada sanayi devriminin etkisi sonucunda erkeklerin üretim sürecine doğrudan katılması ve kadınların özel alan yani ev hayatına sıkıştırılmaları etkili olmuştur. Bu anlamda erkeklerin kamusal alana dahil edilmesi, sosyal ve siyasal anlamda haklar elde etmeleri sürecini beraberinde getirmiştir. İlk feministler de bu zeminde siyasal haklar elde etmek ve kamusal alana dahil olmak için mücadele etmişlerdir. Zira kadınlar siyasal haklar elde edip kamusal alana dahil olurlarsa, hem kamusal alanda kendilerini temsil etme hakkı bulacaklardı hem de diğer geri kalan eşitsizlikleri bertaraf edebileceklerdi. Bu düşünceler ve talepler neticesinde kadınların da erkekler gibi aynı haklara sahip olması gerektiği vurgusunu yapmışlardır. Bu bağlamda, temelde ilk feministlerin ilk amacı kadın erkek arasındaki eşitliği sağlamaktır. İlk dalga feministlerin esin kaynağı, Mary Wollstonecraft'tır. M. Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Savunusu adlı eseri modern feminizmin ilk metni olarak kabul edilmektedir. Eserde kadınların talepleri konusunda bir çizgi mevcuttur (Taş, 2016: 166-167).

İlk dalga feminizm, erkek egemen toplumda kadınların siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki ve eğitim gibi alanlarını içine alan bir eksen etrafında gelişmiştir. Eşitliği sağlamaya yönelik olarak ilk adım 1893 yılında Yeni Zelanda'da kadınlara siyasal anlamda seçme hakkı verilmesi ile gerçekleşmiştir. Daha sonrasında diğer ülkelerde

bu hakkı kadınlara tanımıştır. İngiltere 1918 yılında, ABD 1920 yılında, Türkiye 1930 yılında bu adımları atmıştır. Böylelikle ilk dalga amacına ulaşmış ve artık talep edilen haklar ikinci dalga feminizmi ortaya çıkarmıştır (Heywood, 2015: 240).

2.2. İkinci Feminist Dalga

Bu dalga, kadınların yalnızca siyasal haklara sahip olması değil, temelde kadının özgürleşmesi fikriyle şekillenmiştir. 1960'lı yılların başlarında şekillenmeye başlayan bu dalga, kadın erkek arasındaki eşitliği sağlamaktan ziyade, kadını erkekten ayırma düşüncesi ile perçinlenmiştir. Kadının erkekten ayrı ve farklı bir cins olduğunu kabul edip üzerine kadının öz farklılıklarıyla özgürleşmesi temeli üzerinde durmuşlardır. Cinsiyet ayrımının temelde olduğu ikinci dalga feministler, hem siyasi hareket olarak hem teorik tartışmalarla hem de fiilen siyasi eylemlerde gelişme göstermiştir (Heywood, 2015: 241).

Bu dönemde feministler, bir grup kadın için değil tüm kadınlar için mücadeleye girişmiştir. Erkeklerle eşitlik sağlayıcı mücadeleden sonra kadınların kendilerinin farkına varması neticesinde, aslında kadın algısının cinsiyetten ziyade içinde bulunulan toplumun ataerkil tutumu yüzünden kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Böylece cinsiyet ayrımının ataerkil bir yapıdan kaynaklandığı keşfedilmiştir. Bu konuda öncü olan Simone de Beauvoir'dir, "Kadın olunmaz kadın doğulur" sözü algıyı açıklama noktasında hayli önemlidir. Tüm kadınlar için mücadeleye girilen bu dalgada, farklı kültürlerde farklı yaşam tarzlarında bulunan kadınların birbirlerini tanıması ve bu sayede bir bilinç yükseltme durumu da söz konusu olmuştur (Kepekçi, 2012: 69). Ayrıca aynı dönemde kadınların taleplerine bakıldığında, yıllarca cinsel bir obje olarak görülen kadınların, özellikle bedensel anlamda kürtaj hakkı gibi hak talepleri de söz konusu olmuştur. Bedenlerinin erkek hegemonyası altından kurtulmasına yönelik arzuları öne çıkmıştır. Siyasal anlamdaki mücadeleye de devam

eden feministlerin, bu dönemde en temel işlevleri, ataerkil yapıyı ortadan kaldırmak yönünde olmuştur (Güneş, 2017: 246).

2.3. Üçüncü Feminist Dalga

İkinci feminist dalganın bütüncü tavrı neticesinde tüm kadınlara yönelik çözümler bulmaya çalışma çabası söz konusudur. Fakat bu durumun dezavantajı üçüncü geleneğin doğmasına bir “ara yol” açmıştır. Çünkü tüm kadınları kapsayan ifadeler, ikinci gelenek içinde farklı talep, algı ve ideolojiye sahip pek çok kadını içermesi, kendi içinde tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İkinci feminist dalga kadınların ırk, kimlik, sınıf, etnik köken ve cinsel eğilim gibi farklılıkları bertaraf edip, bu gibi sorunları bütüncül kabul edip çözüm arayışına girişmişlerdir. Bu farklılıklardan kaynaklanan sorunlar konusunda hemfikir olunmuş ezilmişlik noktasında herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Fakat üçüncü feminist dalga temelde genelleseyici kadın sorunlarında daha spesifik ve mikro konulara yönelmiştir. Kadına şiddet, tecavüz, psikolojik bunalım gibi bireysel bakış açısıyla her kadının farklı baskı ve şiddet sorunlarının olduğunu görmek, ortaya çıkarmak ve bunlara çözüm üretmek etrafında gelişmiştir. Özellikle 1990’lı yıllarda bu anlayışın hâkim olmasıyla birlikte feminist geleneklerde de çeşitlilik yaşanmıştır. Üçüncü feminist dalgada artık farklılıkların ortaya çıkarılması gereği doğmuştur. Bu anlamda kadınların kendilerini erkeklerle eşitleme talepleri önemini kaybetmiştir. Kadının farklı bir cinsiyet olduğunu ve bu farklılıklarla kendini kabullendirme noktasına ulaştığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca yine bu son dönem feminizm dalgasında kadınların yalnızca erkeklere karşı mücadele etmediklerini de görmek mümkündür. İçinde buldukları durumlarda ekonomik gelişme, çevre sorunları, sosyal eşitlik ve adalet gibi konular üzerinde de çeşitli söylem ve fikirler üretmişlerdir (Taş, 2016: 172).

3. Feminizmin Ana Temaları

Feminizmin ana objesi kadındır ve o, kadınların toplumdaki algısı, rolleri, hak ve talepleri gibi tartışma konularını içeren bir ideolojidir (Can, 2007: 8). Bu konulara ilişkin cevap ve çözümler ekseninde feminist gruplar kendi içerisinde gelenekler ve söylemler oluşturmuşlardır. Aynı zamanda üzerinde hemfikir oldukları fakat farklı çözümledikleri bazı ortak zeminler vardır. Bunlar kamusal alan-özel alan, ataerkillik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet, eşitlik ve farklılık kavramlarıdır. Bu kavramlara kısaca bakıldığında, her feminist geleneğin kendine özgü bir duruşu olduğunu görmek mümkündür.

Kamusal alan-özel alan ayrımında feministler genel olarak erkeğin kamusal alana kadının ise özel alana ait olduğu düşüncesini eleştirmişlerdir. Böylece kamusal alan-özel alan ayrımı ortaya çıkmıştır. Siyasi alan denilince ne anlaşılacağı konusundaki genel kanı ise, siyaseti kamusal alanın içine koymak olmuştur. Kamusal alanda erkekler hüküm sürdüğünden kadınlar bu düzlemde siyasi alandan dışlanmışlardır. Feminist geleneklerin hemen hepsi işte bu ayrıma karşı çıkmaktadırlar (Heywood, 2015: 242).

Ataerkillik, ailede babanın yönetimi manasına gelmektedir. Feministler, yaklaşımlarını kadın erkek arasındaki iktidar ve güç ilişkisini açıklamak ve ortaya koymak için kullanmışlardır. Aslında erkeklerin iradelerinin kadınlar üzerinde bir hegemonya ve tahakküm kurmak için kullanıldığını ifade etmektedirler (Güneş, 2017: 247). Bu noktada Kate Millet'in ataerkillik kavramı hakkında yaptığı tespit feministler için önem arz etmektedir. Millet'e göre ataerkillik, erkeklerin kadınları yönetmesinin yanı sıra, genç erkeklerin yaşlı erkekleri yönetmesi anlamını da taşımaktadır. Dolayısıyla bu kavram bir yandan cinsiyetçi bir yaklaşım sergilerken bir yandan da nesil baskısı niteliği taşımaktadır (Heywood, 2015: 244).

Feministler için önemli bir konu da cinsiyet konusudur. Kadın nedir ve nerededir, anne olma vergisi ve cinsellik dışında kadının

konumu ve rolü nedir gibi soruların cevap aradığı kısımda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları ön plana çıkmaktadır. Kadın ya da erkek olmanın, yani cinsiyetlerin biyolojiden kaynaklandığı bu bağlamda oluşan biyoloji kaderdir algısına keskin bir şekilde karşı çıkmaktadırlar. Kadın ile erkek arasındaki farklılığın biyolojiden ziyade, toplumun konumlandırmaları olduğunu ısrarla dile getirmişlerdir. Sosyal anlamda ilişkilerden kaynaklanan fikir, zihin ve davranış biçimleri toplumsal cinsiyeti konumlandırmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, dolayısıyla kültürel bir kavramdır (Göze, 2016: 450-451).

Feminist geleneklerin oluşmasında önemli bir etkiye sahip olan bir diğer ortak temel, eşitlik ve farklılık kavramlarıdır. Eşitlikçi feminizm temelde kadın ile erkek arasındaki farkları bertaraf edip her iki cinsin de hak, talep ve hayatta sosyal, siyasal, ekonomik, eğitim ve hukuk gibi pek çok alanda aynı haklara sahip olmaları gereği etrafında gelişmiştir. İstenilen bu eşitlik kavramı, feminist gelenekler içinde farklı algılanmıştır. Bu sebeple farklılık feminizmi türemiştir. Erkeklerle eşit olmayı arzu etmeyi aslında kadınların erkeklerin gözüyle dünyayı algılama biçimi olarak değerlendiren feministler farklılığı savunmuşlardır. Ancak diğerleri de kadınların özgürleşmesi için erkek kimlikli değil, kadın kimlikli olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Kadın kimlikli kadın algısı, kadınların erkek gözüyle anlaması değil, kendi içlerindeki benlikleriyle görüp anlaması ile ilgili bir kavramdır (Heywood, 2015: 247-248).

4. Feminist Gelenekler

Feminizmin geleneklere ayrılması daha önce de ifade edildiği gibi, zaman içinde değişen taleplerden ve kadın erkek arasındaki eşitlik algısının farklılığından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ortak ve net bir feminizmden bahsetmek mümkün değildir (Notz, 2018: 9-10). Bu anlamda makalede Liberal, Radikal, Sosyalist, Marksist ve Yeni Feminist gelenekler açıklanmaya çalışılacaktır.

4.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, liberal teoriden etkilenmiş bir gelenektir. Bazı kaynaklarda liberalizmin farklı bir versiyonu olarak kabul edilmektedir. Bunun temel sebebi eşitlik, özgürlük, bireycilik ve akılcılık üzerinde haylice durmalarıdır. Liberal feminizm, liberal teorinin temel anlayışıyla içkin biçimde kadın erkek ayrımından ziyade insan olma anlayışından yola çıkmıştır. İnsana verilen değer nedeniyle bireylerin özgürlüğünü, bu bağlamda da bireyciliği ön plana çıkarmışlardır (Altınbaş, 2006: 23-25).

Tarihsel olarak liberal feminizm diğer geleneklerden daha önce doğmuştur. Liberal feminizm toplumun temelini ciddi bir şekilde sorgulamamasının yanında, eşitlik üzerinden kadınların da hak ve olanaklara sahip olması gereği etrafında şekillenmiştir. İlk feminist metin olarak kabul edilen Mary Wollstonecraft, *Vindication of the Rights of Women* "Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi" adlı eserinde kadınların insan ve birey olmalarından ötürü, erkekler gibi hak ve ayrıcalıklara sahip olmaları gerektiğini ileri sürmüştür (Dikici, 2016: 524-525).

Liberal feminizmin felsefi kökeninde bireycilik vardır ve diğer feminist geleneklere göre daha reformisttir. Din, dil, ırk, renk ve cinsiyetçi yaklaşımlara karşı çıkmış, tüm bireylere eşit muamele edilmesi ve hak verilmesi konusunda mücadele alanı açmıştır. Ataerkil toplum yapısına karşı çıkmak, bu düzeni yıkmaktan ziyade kadın ile erkek arasında eşitliği sağlamaya yöneliktir. Kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak, seçme, seçilme, eğitim, hukuk, kürtaj hakkı gibi taleplerde bu eşitliği sağlamaya çalışmışlardır (Heywood, 2015: 249-251).

Kadının toplumsal bir varlık olduğu ve toplumda erkekler gibi özgürce yer almaları gerektiği üzerinde duran liberal feministler, diğer geleneklerin aksine aileye ve evliliğe karşı durmamaktadırlar. Liberal feministler için, kadının aile ve ev hayatına meyli doğal bir güdü ve istekli bir seçim olarak kendine yer bulmaktadır. Aile içi geleneksel iş bölümünün eşitlikçi bir yapıyla sağlandığı takdirde,

herhangi bir sorun teşkil etmeyeceği kanısındadırlar. Ayrıca evliliğe, kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlaması üzerinden bakmaktadırlar. Bu çözümler uygulandığı takdirde kadın erkek arasında kamusal ya da özel olarak bir ayırım söz konusu olmayacaktır (Çaha, 2010: 564-565). Eşitlikçi bir feminizm anlayışı benimsemesinden ötürü diğer geleneklerce, sağlam ve ciddi çözümler bulamama, kadın algısına ve sorunlarına tam olarak odaklanamama konularında eleştirilmişlerdir (Ersoy Yılmaz ve Çetinel, 2016: 124).

4.2. Radikal Feminizm

Radikal feminizmin ortaya çıkışı 1960'lı yılların sonuna tekabül etmektedir. Kadınların, toplumda ve toplumsal hareketlerde ikincil konuma atılması konusunda mücadele vermişlerdir. Feminist gelenekler arasında en sert eleştirel tutumu radikaller sergilemişlerdir. Cinsiyet tutumu üzerinden eleştirilerini yapmışlardır ve liberal feministlere eşitlik anlayışlarından ötürü hayli karşı çıkmışlardır. Liberal feministlerin anahtar kavramı olan bireyin yerini radikallerde ataerkil (patriyarki) kavramı almıştır. En temel tutumlarının başında ataerkil tutuma karşı çıkmak gelmektedir (Ersoy Yılmaz ve Çetinel, 2016: 125). Ataerkil yapıda, toplumdaki tüm ekonomik ve toplumsal dönüşümler erkeğe mal olurken, çamaşır yıkamak, temizlik yapmak, çocuk bakımı gibi ev içi işler kadına yüklenmiştir (Güneş, 2017: 249). Radikal feminizm ataerkil tutumun yanında kadın bedenine odaklanarak, kadınların dil, renk, sınıf gibi farklılıkları dışında yalnızca kadın olmalarından ötürü erkek baskısına maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu tutum cinsiyet çatışmasına yol açmaktadır. Ayrıca kadın erkek arasındaki bu tutumun cinsiyetten kaynaklanan bir zulme dönüşüğünü öne sürmektedirler (Atan, 2014: 8-11).

Radikal feministlere göre, insanlık tarihi patriyarkal kültürdür. Bu kültür ekonomi, tarih, din, sanat, siyaset, idare, eğitim, hukuk gibi tüm alanları erkek merkezli değerlerle örmüştür. Bu bağlamda radikal feministler kadınları bu yapıdan koparmak, erkek merkezli

değerlerden ayırmak politikası geliştirmişlerdir. Burada temel vurgu kadınları erkeklerle eşitlemek değil, kadınların kurtulmasını ve özgürleşmesini savunmak, hatta sağlamaktır. Bu kurtuluşu sağlamak ancak ataerkil yapının tamamen ortadan kaldırılması ve kadın merkezli değerlerle örülü bir mekanizma geliştirilmesi ile mümkündür (Çaha, 2010: 565). Ataerkil kültür yapısının aynı zamanda ideolojik bir kültür olduğunun üstünde durmaktadırlar. Ailenin de bu kültür yapısının gelişip korunduğu yer olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu açıdan aile var olduğu müddetçe bu kültür yapısının ortadan kalkamayacağını ve kadının keşfinin, dolayısıyla dönüşümün sağlanamayacağını savunmaktadırlar. Ailenin kesin olarak ortadan kalkması gereği çözüm önerileri arasında bulunmaktadır (Güneş, 2017: 126). Aynı zamanda geleneksel toplumlarda kadınların makyajlı, zayıf ve sık görünme algılarının da patriyarkal kültürün bir dayatması olduğunu dolayısıyla bunun da erkek gözüyle kadın inşasından kaynakladığını ileri sürmektedirler. Bu durumun baskı yarattığı ve erkek kimlikli kadınlar yarattığını varsaymaktadırlar. Onlara göre bu baskıdan yalnızca bekâr kalan kadınlar ve lezbiyenliği tercih eden kadınlar kurtulabilmektedir. Radikal feministler bu kurtuluşu kadın kimlikli kadın olmak ve kadının kendisini keşfetmesi olarak görmektedirler (Çaha, 2010: 566-567).

Radikal feministlerin önemli temsilcilerinden olan Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex* "Cinsiyetin Diyalektiği" adlı eserinde cinsiyet ayrımına biyolojik bir pencereden bakmış ve çocuk doğurmak için biyolojik iş paylaşımını erkeklere bağlı olmak şeklinde irdelemiştir. Gelişmiş teknolojik koşulların kadından bu yükü -çocuk doğurma- alabileceği noktasında çözüm sunmuştur. Bu sayede biyolojik cinsiyet açısından kadın ve erkeğin eşitleneceğini savunmuştur (Heywood, 2015: 256-257).

4.3. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Kadın erkek eşitliğini değil, kadının kendini keşfetmesini ve bu sayede kurtuluşunu sağlama düşüncesini geliştiren geleneklerdir.

Marksist ve sosyalist feministler kadının özgürleşmesi önündeki en büyük engelin kapitalizmle birlikte gelişen özel mülkiyet anlayışının olduğunu ifade etmişlerdir. 20. yüzyılın ilk yarısında etkisini gösteren Marksist feminizm, Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşünceleri ekseninde gelişmiştir. Radikaller gibi cinsiyet üzerinden bir açılım yapmak yerine, ekonomik ve sınıf farklılığı bağlamında bir eleştiri geleneği oluşturmuşlardır (Çaha, 2010: 566). Kadınların ikincil plana atılmasının asıl sebebi ekonomi ile ilgilidir düşüncesini taşımaktadırlar. Kapitalist sisteme büyük eleştiriler yönelten Marksist ve sosyalist feministler bu sistemin ortadan kalkmadan kadının kurtuluşunun sağlanmayacağını ileri sürmektedirler. Tarihsel süreç açısından ilkel toplumlara bakıldığında geleneksel bir iş bölümü mevcuttu ve aile üretimin bizzat içinde yer almaktaydı. Bu üretim biçiminde cinsiyetin belirleyiciliği yoktu. Fakat üretim merkezinin aile ve ev dışına çıkmasıyla kadınlar ev içine kısılmış, ev içindeki işlevin önem taşımadığı bir yapıya dönüşmüştür. Üretim araçlarının gelişmesi, kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte, erkeklerin ev-dışı alana hâkim olması ve bu alanda söz sahibi olması sonucuna götürmüştür. Bu durum, erkeklerin kadınlar üzerinde ekonomik bir baskı kurduğu ortamı yaratmıştır (Dikici, 2016: 527).

Marksist ve sosyalist feministler, radikaller gibi ataerkil toplum yapısına ve aileye karşı çıkmaktadırlar. Çünkü aileyi kapitalizmin ve özel mülkiyetin direnç noktası olarak görmektedirler. Bu anlamda Marksist geleneğe göre ailenin üç işlevi vardır. İlk olarak ailenin kapitalizme emek gücü yetiştiren fabrikasyon özelliği vardır. İkinci olarak, işçilerin fabrikadan döndüğü dinlenip tekrar üretime katıldığı yer olarak görülür. Son olarak da kapitalist düzenin önemli bir tüketim merkezi olma niteliği mevcuttur (Çaha, 2010: 566). Bu düzenin yerine alternatif bir düzen anlayışı geliştirilmiş ve ataerkil toplum yapısının ortadan kaldırılması ve aile gibi kan ilişkisi yerine ekonomik işlev ortaklığı sunulmuştur. Kapitalist düzende kadının ev işleriyle sınırlı kalması, kadını değersizleştiren ve erkekle fırsat eşitliğinin önüne engel koyan bir durumdur. Bu durumu, kadının da

üretim sürecine dâhil edilmesinin yanı sıra önemsiz ve değersiz olarak görülen ev içi işlerin de ücretli hale getirilmesi gibi çözümler sunarak aşmaya çalışmışlardır (Heywood, 2015: 253).

Sosyalist feminizm ise, ekonomik anlamda bir düşünüş gerçekleştirdiğinden ötürü Marksist feminizmin devamı olarak görülmektedir. Kadınların toplumdaki yerinin kısıtlanmasına neden olanın, erkekler değil kapitalist düzen olduğunu ileri sürmektedirler. Bu anlamda kadının ikincil konumu ve eve hapsedilmeleri aslında kapitalizme hizmet etmektedir. Kadının özgürleşmesi için kapitalizmin ortadan kalkması gerekmektedir. Bunun için de kadınların cinsiyet savaşlarından önce sınıf mücadelelerine destek vermeleri gerektiğini savunmaktadırlar (Özdemir, 2017: 398-400).

Nihayetinde Marksist ve sosyalist feminizm, kamusal ve özel alan arasındaki duvarın yıkılması, ailenin ortadan kalkması gibi çözümler üreterek kadının kurtuluşunu sağlamaya çalışmıştır. Fakat bu iki akım yalnızca kadın odaklı fikirlerden ziyade, kadını aşan makro düzeyde ekonomik fikirler geliştirmekle eleştirilmişlerdir (Güneş, 2017: 253).

4.4. Yeni Feminist Gelenekler

20. yüzyılın ortalarından sonra feminizmde kadın anlayışı ile ilgili olarak yeni anlayışlar söz konusu olmuştur. Eşitlikçi feminizmden daha çok farklılık feminizmine dayanan yeni gelenekler kendini göstermeye başlamıştır. Bu durumda öznel bir bakış açısı gelişmiş, kadın erkek arasındaki ilişkiden çok kadınların üzerinde durulmuştur. Yeni gelenekler içerisinde, post-modern feminizm, psiko-analitik feminizm, siyahi feminizm ve lezbiyen feminizm yer almaktadır (Heywood, 2015: 258).

Post-modern veya post-yapısalcı feminizmin temel çıkış noktası kriticizm (eleştiricilik) olmuştur. Aydınlanma, evrensellik gibi fikirlere karşı durmaktadırlar (Demir, 2014: 82-86). Aydınlanmanın kültürlerde zıtlıklar oluşturarak bir güç dengesi kurduğunu, bu dengede kadının ikincil konuma itildiğini ifade

etmektedirler. İyi- kötü, güzel-çirkin, beyaz- siyah gibi zıt kavramların, erkek gözüyle oluşturulmuş olduğu ve genellikle olumsuz kavramların kadınlara yöneltildiği bir kurgu dizaynından söz etmektedirler. Bu gibi genel geçer algılara karşı çıkmışlardır. Bu bağlamda genel bir kadın algısından ve kadınlıktan söz etmenin doğru olmayacağını savunmaktadırlar. Mesela siyah ve beyaz olan iki kadının değerleri, zihin dünyaları, kişilikleri aynı olamayacaktır. Burada genel kadın tanımından ve genel kadın sorunlarından bahsetmek yetersiz kalacaktır. Bu anlamda post-modern feministler spesifik olarak kadına ve kadın sorunlarına yönelmişlerdir. Genel ve evrensel değerler bütünü yerine, görecelik, yerellik, sosyo-kültürel durum gibi kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir. Farklılık feminizmi anlayışını benimsemelerinden ötürü, kadınları erkeklerle eşitlemek gibi bir çabaları da yoktur. Kadınların, kadınlıklarından doğan farklılıklarını ve deneyimlerini kendilerine özgü bir dil yoluyla ortaya koymaları gerektiğini ileri sürmektedirler (Çaha, 2010: 571).

Siyahi feminizm, özellikle ABD’de varlığını halen devam ettirmektedir. Irk ve renk baskısı içeren algıya karşı çıkmışlardır. Kadınların bu tür farklılıkları erdem olarak algılaması ve bu düşüncelere karşı durmaları gerektiğini anlatmaktadır. Radikal feministlerin devamı olarak da adlandırılan lezbiyen feministlerse, lezbiyenliği tercih eden kadınların, erkeğin cinsel baskısından kurtuluşu olarak simgelemektedirler. Ataerkil yapıya ve erkek kimlikli kadınlığa karşı çıkararak, kadınlık deneyimlerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadırlar (Heywood, 2015: 258).

Bir diğer akım olarak İslami feminizm de, İslam kültürü çerçevesinde kadınların birey olma çabalarını açıklamakta kullanılan bir kavramdır. Kur’an’ın eşitlikçi yaklaşımının net olduğunu vurgulayan İslami feministler, kadının ezilmişliğini geleneklere bağlamaktadırlar. Kadın bilincinin gelişmemesi üzerinde dış yapı faktörleri etkilidir. Aynı zamanda İslamcı feministler “kamusal erkek-özel kadın” ayırımına karşı çıkmaktadırlar. Buna karşın İslami feminizm, teoriden yoksun

olması yönünde eleştirilmiş ve daha çok bir bilinç oluşturma algısı olarak nitelendirilmiştir (Güç, 2008: 660-670).

5. Türkiye’de Feminizm Algısı

Dünyadaki feminizmin, ortaya çıkışı ve gelişmeleri paralelinde geç Osmanlı döneminden itibaren Türk toplumunda da bunun yansımaları görülmüştür. Avrupa’da ilk olarak ortaya çıktıktan sonra diğer coğrafyalara yayılmıştır. Osmanlı döneminden itibaren Cumhuriyet’e ve günümüze kadar olan süreçte feminizm, temelde eşitlikçi feminizm üzerinden gelişmiştir. Daha çok kadın ve erkeğin aynı koşullarda eşit hak ve talepleri etrafında gelişim göstermiştir. Osmanlı’nın modernleşme sürecine girmesinden itibaren, Osmanlı kadınları da bu durumdan faydalanmıştır. Özellikle basın-yayın yoluyla kendilerine yer bularak feminizmin temellerini atmışlardır (Çaha, 2010: 584). 1895-1906 yılları arasında çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete bu alanda önemli bir yer tutmaktadır. Aslında Osmanlı kadın hareketlerinin temsilcileri, paşa kızları ve özel konaklarda eğitimle yetişmiş hanımlardan oluşmaktaydı (Bora, 2017: 743).

Osmanlı’nın klasik dönemine bakıldığında kadınlarda erkekler gibi savaşa katılıyor, ata biniyor ve tarlada çalışabiliyordu. Kadınların aile içinde de aktif rol aldığı bilinmekte idi. Devletin kurumsallaştığı ve düzenin oturduğu dönemlerde kamusal ve özel alan ayrımı söz konusu olmuş, böylece kamusal alan erkeklerle açılırken kadınlar özel alanın içinde kalmıştır. Bu düzen devletin çözüldüğü ve sorgulandığı döneme kadar sürmüştür. Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde kadının yeri de sorgulanmıştır. Özellikle 2. Meşrutiyet döneminde serbest ortamın hüküm sürdüğü söylenebilir (Tekin, 2007: 14-18). Öyle ki Aile Hukuku Kararnamesi yürürlüğe girmiştir. Dönem itibariyle Kurtuluş Savaşı yaşanmış ve kadın erkek bu milli mücadeleye katılmıştır. Osmanlı’daki feminizm ya da kadın hakları algısının, Cumhuriyet dönemine de rengini verdiği görülmüştür. Siyasal haklar elde etme girişimi ile sonuç getirmiştir. Fakat Cumhuriyet’in resmî ideolojisi bağlamında

feminizmin etkisinin yayıldığını belirtmek gerekmektedir. Bu durumun 1970'li yıllara kadar devam ettiği görülmektedir. 1970'li yıllarda Behice Boran ile Türkiye feminizmi farklı bir anlam kazanmıştır. Kurduğu İşçi Partisi ile kadınların sol hareket içinde kendilerini göstermeye başlamaları bu durumun kanıtı niteliğindedir. Böylece kadınların, kadın kimliklerinden önce içinde buldukları siyasi ideolojinin kimliğini sahiplendikleri görülmektedir. 1980 darbesinden sonra feminizm kadın temasına dönüş yaparak, ataerkil yapıyı, kadınlık ve erkeklik algısını sorgulamaya yöneltmiştir. Türkiye'de asıl feminizm gelişimleri bu tarihten sonra gerçekleşmiştir. Hak ve talepler konusunu genişletmeye çalışan feministler, Simone de Beauvoir, Kete Millet, Shulamit Firestone gibi feminist yazarlardan etkilenmişlerdir. 1983 yılında Somut adlı dergide seslerini duyurmaya ve bir düzen içinde kendilerini ve taleplerini yansıtmaya başlamışlardır. İyi eş, iyi anne, cinsel obje gibi kalıpları sorgulamış ve kadınların benlik duygularına yönelik açılımlar geliştirmeye çalışmışlardır. Kürtaj hakkı ve şiddet karşıtlığı bu taleplerin önemli iki ayağını oluşturmaktadır. Bu düzlemde çeşitli sokak gösterilerine de başvurmuşlardır. Dünyadaki gelişime paralel olarak Türkiye'de de liberal, radikal veya sosyalist olarak ayrıışmışlardır. Fakat genel olarak eşitlikçi bir çizgi üzerinden feminizm algısı oluşturmuşlardır. 1990'lı yıllara gelindiğinde, İslami kesim de bu ideolojinin içinde yer almıştır. Bu yıllarda özellikle başörtü özgürlüğü konusunda pek çok kadın sokaklarda eylem yapmıştır. 28 Şubat 1997'de yaşanan dolaylı darbe bu konuda önemli bir yer teşkil etmektedir. Kadınlar için geleneksel rolleri savunan bazı İslami çevreleri, Kadın ve Aile gibi dergiler kadına yönelik tutumu sorgulamaya yöneltmiştir (Çaha, 2010: 584-586).

Sonuç

Feminizm, en genel manasıyla kadın-erkek arasındaki ilişkileri irdeleyen ve bu bağlantıda kadının yerini tarif eden bir ideolojidir. Köken itibarıyla Antik Yunana kadar dayandırmak mümkündür.

Fakat toplumsal hareket olarak ve yüksek sesle konuşabilmek anlamında yeni sayılabilecek bir döneme -modern- tekabül etmektedir. İlk perçinlenmesini sanayi devrimi sonrasında İngiltere’de orta sınıfın kadınlarıyla göstermiş, 19. yüzyılda ve sonrasında gerilim göstermeye başlamıştır. Feminizm, kadın ve erkek arasında eşitlik talepleriyle ilk olarak kendini göstermiştir. Siyasal anlamda haklar talep etmekle birlikte zamanla taleplerde farklılıklar söz konusu olmuştur. Bu farklı talepler doğrultusunda farklılık feminizmi gelişmiş ve ardından feminizmi kendince yorumlayan çeşitli gelenekler ortaya çıkmıştır. Çalışmada feminizmin geçirdiği tarihsel süreçle birlikte ortaya çıkan gelenekler açıklanmıştır. Bu doğrultuda feminizmin temel algıları, hak ve talepleri ortaya koyulmuştur. Kadın erkek arasındaki iktidar mücadelesinin büyük çoğunlukla ataerkil bir yapıdan kaynaklandığı ortaya koyulmuştur. Burada feminizm hareketleri incelendikten sonra, feminizmin kabaca kadınlar bakımından kazanımları denilebilecek bazı noktalar üzerinde durulmuştur. Bunlar eşitlik, kürtaj hakkı, şiddet, tecavüz gibi kavramların arka sokaklardan alınıp kamuoyunda açıkça tartışılır hale getirilmesinin, baskı grubu olarak siyasal parti ve hükümetler üzerinde baskı kurmasının ve kadınların lehine kararlar alınmasının sağlaması olarak ifade edilebilir. Bu sorunların hâlâ tartışılıyor olması, kadın-erkek arasındaki güç mücadelesinde denge unsurunun ne olduğu noktasında henüz bir mutabakata varılmamasından kaynaklanmaktadır. Feminist gelenekler arasındaki kırılmalara bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir. 21. Yüzyılda hâlâ çeşitli geleneklerin ortaya çıkması feminizmin gelişmekte olan ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye açısından feminizme bakıldığında daha çok eşitlikçi feminist anlayışının benimsendiği görülmektedir. Feminizmin, kadın kimlikli kadınlardan ziyade, kadın ve erkeğin toplumda aynı şartlarda ve eşitçe yer alması gerektiği algısı çerçevesinde, Osmanlı’nın son dönemlerinden itibaren günümüze kadar gelişim gösterdiği ve göstermeye devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Altınbaş D.; (2006), "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm", Kadın Araştırma Dergisi, S.9.
- Atan M.; (2015), "Radikal Feminizm: Kişisel Olan Politikdir", The Journal Of Europe- Middle East Social Science Studies, C. 1, S. 2.
- Bora T.; (2017), Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeoloji, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Can A.; (2007), "Toplumsal Birliktelik ve Feminizm", Hukuk Gündemi, S. 8.
- Demir Z.; (2014), Modern ve Postmodern Feminizm, Sentez Yayın ve Dağıtım Tic. Sn. A.Ş., 1. Baskı, Ankara.
- Dikici E.; (2016), "Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri", Akademik Sosyal Bilimler Dergisi.
- Ersoy Yılmaz S., Çetinel E.; (2016), "Feminist Teori: Yönetim ve Organizasyon Alanına Eleştirel Bir Yaklaşım", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2.
- Göze R.; (2016), Uluslararası İlişkiler Teorileri, İletişim Yayınları,3. Baskı, İstanbul.
- Güneş F.; (2017), "Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.17, S.2.
- Güç Ayşe; (2008), "İslami: Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.17, S. 2.
- Heywood A.; (2015), Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- Kepekçi E.; (2012), "(Hegomonik) Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?", Kadın Araştırma Dergisi, S. 11.
- Notz G.; (2018), Feminizm, Phoenix Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Özdemir Ö.; (2017), "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, S. 2.
- Taş G.; (2016), "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", Akademik Hassasiyetler.
- Tekin E.; (2007), "1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon.
- Çaha Ö.; (2010), Siyaset, (Ed. Mümtazer Türköne) Opus Yayınları, 11. Baskı, İstanbul. Ss. 559-590.